

Realpolitik heeft geen moreel kompas

De nadruk op mensenrechten, zelfbeschikking van landen en internationale rechtsorde komt niet voort uit moraliteit die slechts een uitvinding is van westerse landen. Nee, het gaat om universele waarden, waaraan iedereen in de wereld zich mag en moet vastklampen. Realpolitik die het Westen in de buitenlandse politiek misplaatst moralisme verwijt, is helaas het algemeen geldende morele kompas kwijt.

door Theo Brinkel De auteur is bijzonder hoogleraar Militair-maatschappelijke studies aan de Universiteit Leiden en lid van de redactie van CDV.

‘There is no purgatory for war criminals. They go straight to hell.’ Zo reageerde Sergiy Kyslytsya, de ambassadeur van Oekraïne, op 21 februari in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties op de Russische oorlogsverklaring tegen zijn land.¹ De Veiligheidsraad, het hoogste internationale orgaan dat is belast met de zorg voor vrede en veiligheid in de wereld, was onmachtig. Hij kan niets doen zonder instemming van zijn vijf permanente leden. Eén daarvan, Rusland, zorgt er wel voor dat de VN niet optreedt. Ik kan me voorstellen dat de vertegenwoordiger van Oekraïne dan naar de hoogste Rechter verwijst. Vertrouwen op het laatste oordeel geeft troost en moed om voort te gaan. De uitspraak dwingt ook ontegenzeggelijk tot een discussie over de morele dimensie in de internationale politiek.

Dit nummer van *Christen Democratische Verkenningen* gaat over de actualiteit van het westerse morele discours in de internationale politiek. Doet het pleidooi voor democratie en mensenrechten in de internationale politiek nog opgeld? Is het een nieuw soort kolonialisme om de eigen visie op beschaving uit te dragen en zelfs met geweld op te leggen? Kunnen we de naleving van mensenrechten, van soevereiniteit van staten, van zelfbeschikkingsrecht als universele opdracht beschouwen? Of moeten we ons erbij neerleggen dat internationale politiek gaat over macht en dat het geen zin heeft om over morele normen te praten? Dat zijn de vragen die centraal staan in dit artikel.

Westers moreel discours

Deels is deze vraagstelling terug te voeren op een NRC-artikel van Beatrice de Graaf, Frank Gerits en Christiaan Harinck over het vertrek van de westerse troepen uit Afghanistan, in de zomer van 2021.² De auteurs nemen afstand van het idee van wat zij een *moral empire* noemen. Dat dreef volgens hen ook de westerse politiek

ten aanzien van Afghanistan. Zij vinden dat dat doet denken aan het negentiende-eeuwse kolonialisme. In plaats daarvan willen zij geen burgerlijk, kapitalistisch aangedreven expansief liberalisme meer. Zij wijzen erop 'dat de wereld geen normatief bubbelbad is, warm gehouden door morele idealen en steeds weer nieuwe internationaalrechtelijke paragrafen en resoluties. De golven van geweld en regionale conflicten moeten begrepen worden vanuit de plaatselijke, ingewikkelde historische werkelijkheid, niet vanuit onze ethische imperatieven alléén.' En toch voldoet realpolitik zonder ethische imperatieven niet.

Want kijk maar naar de twijfel over de houdbaarheid van het westerse morele discours in de internationale politiek, zoals dat zichtbaar wordt in zogenoemde realistische stromingen in de leer van de internationale betrekkingen. Zo schreef Stephen Walt in *Foreign Policy* dat het Westen de oorlog in Oekraïne over zichzelf heeft afgeroepen.³ Dat kwam doordat westerse leiders te weinig begrip hadden voor de positie van Poetin, te weinig *strategic empathy*. Poetin vindt dat Oekraïne geen lid moet worden van de NAVO, aldus Walt, en dat het Westen Rusland als nucleaire mogendheid op dit punt moet geven waar het om vraagt. Trouwens, zegt Walt, westerse leiders dringen er te veel op aan om de crisis in Oekraïne te zien als een moreel spel tussen goed en kwaad, in plaats van als een ingewikkeld belangenconflict tussen kernmogendheden. Eerder al bestreed een andere grootheid in de realpolitik, John Maersheimer, de westerse illusie dat Europa verenigd en vrij kan blijven op

basis van de principes van heerschappij van het recht, economische interdependentie en democratie.⁴ In ruil daarvoor maken we de terugkeer van geopolitiek mee. Volgens Maersheimer voelt Rusland zich bedreigd door de expansie van de NAVO in oostelijke richting, de mogelijkheid dat

---

Wie realpolitik wil, vrij van ethische imperatieven, moet zeker kijken naar de inbreng van Thierry Baudet in de Tweede Kamer

Oekraïne lid wordt van deze organisatie, en het bevorderen van democratie en vrije verkiezingen in dat land.

Wie realpolitik wil, vrij van ethische imperatieven, moet zeker kijken naar de inbreng van Thierry Baudet in het Tweede Kamerdebat over de oorlog in Oekraïne van maandag 28 februari. Realistische politiek is, aldus Baudet, genegeerd en met voeten getreden. 'Als stupide, naïeve kinderen die een James Bondfilm naspeelden renden de Yankees richting Oekraïne, en kijk naar het resultaat.' Net als de aanhangers van realpolitik is ook hij tegen moraliteit in de buitenlandse politiek: 'Past moraalfilosofie in de internationale betrekkingen? Ik denk dat dat helemaal niet zo is. (...) Er is natuurlijk een enorme behoefte om zo naar de wereld te kijken, zeker in Nederland, met de dominee en het moralisme.'⁵

En wat door realistische politieke denkers is aangereikt, daar sluit de argumentatie van Poetin naadloos bij aan.⁶ Poetins argument is dat in zijn 'historische territoria' een anti-Rusland wordt gecreëerd dat vijandig gezind is, onder volledige buitenlandse controle staat en volgestopt wordt met moderne wapens. Dat is voor hem de rode lijn, die het Westen heeft overschreden. Het argument is onzin, maar tot hier hebben

Walt en Maersheimer Poetin aan zijn narratief geholpen. Poetin gaat natuurlijk veel verder: ‘Om hun doelen te bereiken steunen leidende NAVO-landen extreme nationalist en neonazi’s in Oekraïne.’ En om ervoor te zorgen dat hij niet wordt misverstaan dreigt Poetin met de inzet van kernwapens: ‘Whoever tries to hinder us, and even more so to create threats for our country, for our people, should know that Russia’s response will be immediate and will lead you to such consequences that you have never experienced in your history.’ Dat is realpolitik.

Internationale rechtsorde

Met de Russische aanval op Oekraïens grondgebied op 24 februari 2022 zijn de centrale beginselen van de internationale rechtsorde geschonden. Is dat een bewijs dat die internationale rechtsorde slechts een product is van westerse arrogantie en politiek moralisme?

Laten we het maar houden bij het Handvest van de Verenigde Naties. De preambule gaat uit van geloof in fundamentele mensenrechten, gelijke rechten voor staten en respect voor de verplichtingen die uit het internationale recht voortvloeien.⁷ Ethische imperatieven dus, vastgelegd in een verdrag. Artikel 2 noemt de beginselen van soevereine gelijkheid van alle lidstaten, het vervullen van de verplichtingen die voortvloeien uit het handvest en het vreedzaam oplossen van geschillen. Alle lidstaten moeten in hun internationale betrekkingen afzien van de dreiging met of het gebruik van geweld tegen de territoriale

integriteit of politieke onafhankelijkheid van een staat.⁸ Het belangrijkste orgaan dat in het leven geroepen is om te verzekeren dat dat gebeurt is de Veiligheidsraad.

Dat deze bepaling universeel is en niet specifiek westers mag je afleiden uit het feit dat alle lidstaten het handvest ondertekend hebben. Ook de veroordeling van Poetins ‘verwerpelijke agressie’ op 2 maart door de Algemene Vergadering, die werd gesteund met 141 landen voor, 5 tegen en 35 onthoudingen, mag worden gezien als bevestiging van wereldwijde steun voor universele waarden.⁹ De vijf tegenstemmers – Rusland, Noord-Korea, Syrië, Belarus en Eritrea – zijn de paria’s van de internationale gemeenschap.

Voor wie mocht denken dat de onafhankelijkheid van Oekraïne een westerse preoccupatie is: het land werd in 1991 volwaardig lid van de Verenigde Naties, met alle plichten en rechten die daaruit voortvloeien. Er waren daar nog kernwapens, een van de onzalige erfenissen uit het Sovjettijdperk, maar Oekraïne deed daar vrijwillig afstand van. Dat werd vastgelegd in een overeenkomst waarin de ondertekenaars, waaronder de Russische Federatie, verklaarden dat zij de onafhankelijkheid en soevereiniteit en de bestaande grenzen erkennen en beloven af te zien van de dreiging met geweld tegen Oekraïne.¹⁰ Daarvoor opkomen is geen westers moralisme, maar juridische plicht.

Het mocht niet baten: Rusland trok zich er niets van aan. En als permanent lid van de Veiligheidsraad legt Rusland de internationale rechtsorde lam. Betekent dat meteen dat die internationale rechtsorde een westers en geen universeel concept is?

Oeigoeren in China houden niet op met verlangen naar vrijheid omdat dat verlangen typisch westers zou zijn

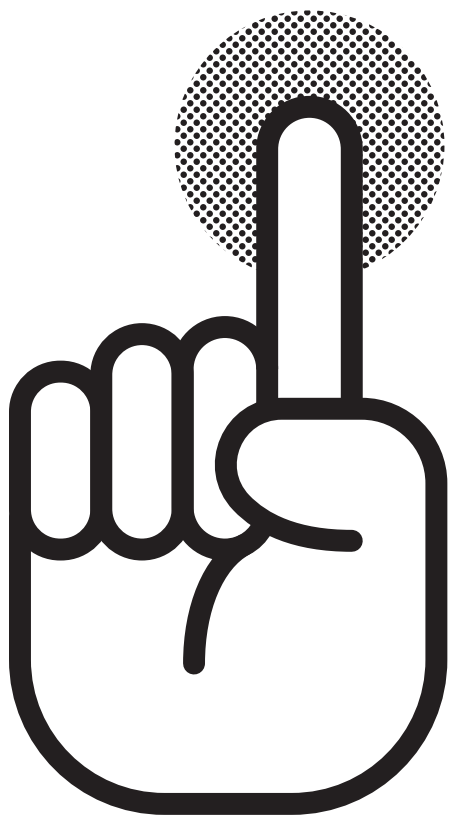
Overall in de wereld vragen mensen om democratie en naleving van mensenrechten. Democratische krachten in Myanmar geven zich niet zomaar gewonnen na een militaire coup die een einde maakte aan een op vrije verkiezingen gebaseerde regering. Studenten in Hongkong bleven lang protesteren voor behoud van iets van democratisch zelfbestuur, tot het Chinese bewind alle vormen van verzet hard wist te onderdrukken. Op het Tahrirplein hoopten Egyptische jongeren dat ook in hun land de democratie een doorbraak zou kunnen maken. En ook in Oekraïne. Zou er dan toch iets universeels aan de hand zijn? Oeigoeren in China houden niet op met verlangen naar vrijheid omdat dat verlangen typisch westers zou zijn en niet bij hun eigen of bij de Chinese cultuur zou passen. Dat is een argument van politici die zich alleen door eigenbelang laten leiden, van wetenschappers die veiligheid belangrijker vinden dan vrijheid, of van ondernemers die meer geven om hun eigen portemonnee dan om het welzijn van mensen.

De Nederlandse regering heeft ingevolge artikel 90 van de Grondwet de opdracht de internationale rechtsorde te bevorderen. Niet om westerse belangen te behartigen, maar omdat deze een universeel goed is. Het is dan ook geen westerse hobby, maar een zorg van de wereldgemeenschap. Misschien vormt de inbreng van Martin Kimani, ambassadeur van Kenia in de Veiligheidsraad, van 22 februari wel het beste bewijs daarvan. Hij verwees naar de grenzen in Afrika, die waren getrokken in de

hoofdsteden van de koloniale overheden. De net onafhankelijk geworden staten in Afrika kozen ervoor te gaan werken met de grenzen die zij van de kolonisatoren hadden geërfd. Kimani: 'Wij kozen ervoor om naar de toekomst te kijken en niet aan gevaarlijke nostalgie te doen. (...) We moeten over die nalatenschap heen stappen zonder te vervallen in nieuwe vormen van overheersing en onderdrukking.'¹¹

Universele waarden

Vanuit een belegerd Kyiv deed president Zelensky nog een klemmend beroep op Rusland om met de aanval te stoppen. Oekraïne heeft zich manhaftig verdedigd. Niet op basis van westerse belangen of westers moralisme, maar met een beroep op universele waarden. Als de Verenigde Naties het laten afweten, moeten wij ons dan voegen in het advies om erin te berusten dat mensenrechtenparagrafen geen substituuft zijn voor gematigde realpolitik? Als er iets goeds en universeels is overgebleven in het geweld van Russische agressie, dan is dat de krachtige verdedigingsbereidheid van alle mensen die ethische imperatieven of universele waarden overeind willen houden. En dat zijn niet de voorstanders van realpolitik.

Artikel in het kort:

- * Internationale aanhangers van een stevige realpolitiek hebben Poetin aan argumentatie geholpen om de inval in Oekraïne te rechtvaardigen door aan te geven dat het Westen te ver richting Rusland is opgeschoven
- * Zij vinden dat moralisme in de buitenlandse politiek niet thuis hoort, omdat de geopolitiek vooral draait om militaire macht en afschrikking
- * Opkomen voor de onafhankelijkheid van Oekraïne, de studenten in Hongkong en de verdrukte Oeigoeren is geen misplaatst moralisme maar een juridische plicht, voortkomend uit de internationale rechtsorde waaraan ook Rusland en China zich verbonden hebben
- * Deze rechtsorde is gebaseerd op universele waarden, en is dus geen moraalpolitiek waarmee het Westen zijn eigen visie als een nieuw soort kolonialisme aan de wereld wil opdringen
- * Ook een gematigde realpolitiek loopt het risico de moraal en daarmee de universaliteit van waarden uit de geopolitiek te doen verdwijnen

- 1 Alex Leff en Patrick Wood, 'Read the impassioned plea from Ukraine's U.N. ambassador to Russia to stop the war', website NPR, 24 februari 2022. Zie www.npr.org/2022/02/24/1082806285/ukraine-ambassador-russia-security-council?t=1646236736392
- 2 Beatrice de Graaf, Frank Gerits en Christiaan Harinck, 'De tijd van beschaving brengen is voorbij', *NRC*, 8 september 2021.
- 3 Stephen M. Walt, 'The West is sleepwalking into war in Ukraine', *Foreign Policy*, 23 februari 2022. Zie <https://foreignpolicy.com/2022/02/23/united-states-europe-war-russia-ukraine-sleepwalking>
- 4 John J. Maersheimer, 'Why the Ukraine crisis is the West's fault. The liberal delusions that provoked Putin', *Foreign Affairs*, september/oktober 2014, pp. 1-12. Zie www.mearsheimer.com/wp-content/uploads/2019/06/Why-the-Ukraine-Crisis-Is.pdf
- 5 Plenair verslag Tweede Kamer, 56e vergadering, maandag 28 februari 2022. Zie www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verlagen/detail/2021-2022/56
- 6 'Full text: Putin's declaration of war on Ukraine', *The Spectator*, 24 februari 2022. Zie www.spectator.co.uk/article/full-text-putin-s-declaration-of-war-on-ukraine
- 7 United Nations, 'United Nations Charter. Preamble', website Verenigde Naties. Zie www.un.org/en/about-us/un-charter/preamble
- 8 Codification Division Publications, 'Charter of the United Nations. Chapter I: Purposes and principles. Article 2'. Zie <https://legal.un.org/repertory/art2.shtml>
- 9 Frida Ghitis, 'The world condemns Putin's war', website CNN. Zie www.cnn.com/2022/03/01/opinions/putin-self-defeating-strategy-ghitis/index.html
- 10 Oekraïne, Russische Federatie, Verenigd Koninkrijk, Noord-Ierland en Verenigde Staten, 'Memorandum on security assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Budapest, 5 December 1994'. Artikel 1: 'The Russian Federation, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the United States of America reaffirm their commitment to Ukraine, in accordance to the commitments under the CSCE Final Act, to respect the independence and sovereignty and the existing borders of Ukraine.' Artikel 2: '... reaffirm their obligation to refrain from the threat of the use of force against the territorial integrity or political independence of Ukraine, and that none of their weapons will ever be used against Ukraine except in self-defence or otherwise in accordance with the Charter of the United Nations.' Zie <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%203007/Part/volume-3007-I-52241.pdf>
- 11 Martin Kimani, 'Statement to an Emergency Session of the UN Security Council on the Situation in Ukraine' (22 februari 2022), website American Rhetoric. Zie www.americanrhetoric.com/speeches/martinkimaniunitednationsrussiaukraine.htm